

ریتیم در هنر نقاشی و اشعار حافظ

نگارش:

فرزانه رضایان

اثر دوم

حق چاپ برای مؤلف محفوظ است

|                                                                                 |                     |
|---------------------------------------------------------------------------------|---------------------|
| رضانیا، فرزانه، ۱۳۵۵-                                                           | سرشناسه             |
| ریتم در هنر نقاشی و اشعار حافظ / نگارش فرزانه رضانیا.                           | عنوان و نام پدیدآور |
| اردبیل: ثنای سرخ، ۱۳۹۹.                                                         | مشخصات نشر          |
| ۱۱۴ص: مصور؛ ۱۷/۵×۲۵ س.م.                                                        | مشخصات ظاهری        |
| ۹۷۸-۶۰۰-۶۰۷۹-۱۹-۶                                                               | شابک                |
| فیفا                                                                            | وضعیت فهرست نویسی   |
| کتابنامه: ص. ۱۲۳ - ۱۲۴.                                                         | یادداشت             |
| حافظ، شمس‌الدین محمد، - ۷۹۲ق. دیوان -- نقد و تفسیر                              | موضوع               |
| th century . Divan-- Criticism and interpretation ۱۴Hafiz, Shamsoddin Mohammad, | موضوع               |
| شعر فارسی -- قرن ۸ق. -- تاریخ و نقد                                             | موضوع               |
| th century -- History and criticism ۱۴Persian poetry --                         | موضوع               |
| موسیقی در ادبیات                                                                | موضوع               |
| Music in literature                                                             | موضوع               |
| عروض فارسی                                                                      | موضوع               |
| Persian language -- Versification                                               | موضوع               |
| ریتم در ادبیات                                                                  | موضوع               |
| Rhythm in literature                                                            | موضوع               |
| نقاشی -- زمینه و موضوع                                                          | موضوع               |
| Painting -- Themes, motives                                                     | موضوع               |
| نقاشی در ادبیات                                                                 | موضوع               |
| Painting in literature                                                          | موضوع               |
| ۴۳۵ PIR                                                                         | رده بندی کنگره      |
| ۳۲/۱۶۸                                                                          | رده بندی دیویی      |
| ۷۳۱۶۶۸۵                                                                         | شماره کتابشناسی ملی |
| فیفا                                                                            | وضعیت رکورد         |

« »

#### « شناسنامه کتاب »

نام کتاب: ریتم در هنر نقاشی و اشعار حافظ

گردآورنده و مؤلف: فرزانه رضانیا

ناشر: انتشارات ثنای سرخ

تیراژ: ۵۰۰

ویراستار: عیسی عمادی - شماره تلفن ۳۳۳۶۷۹۵۹ - ۰۴۵ - ۹۱۴۳۵۵۵۳۸۲

چاپ: اول

چاپ و صحافی: چاپ قائم

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۰۷۹-۱۹-۶

|    |                                          |
|----|------------------------------------------|
| ۱  | چکیده                                    |
| ۲  | مقدمه                                    |
|    | فصل اول: پیشینه و ادبیات پژوهش           |
| ۵  | ۱-۱ ریتیم چیست                           |
| ۷  | ۱-۲ هارمونی چیست                         |
| ۹  | ۱-۳ نگاهی اجمالی به ریتیم در صنایع بدیعی |
| ۹  | ۱-۳-۱ ترصیع                              |
| ۹  | ۱-۳-۲ موازنه یا مماثله                   |
| ۱۰ | ۱-۳-۳ واج آرایی (تکرار واک)              |
| ۱۰ | ۱-۴ انواع ریتیم                          |
| ۱۰ | ۱-۴-۱ ریتیم تکراری (یکنواخت)             |
| ۱۱ | ۱-۴-۲ ریتیم متناوب                       |
| ۱۲ | ۱-۴-۳ ریتیم تصاعدی (تکاملی)              |
| ۱۳ | ۱-۴-۴ ریتیم پیوسته یا موجی               |
| ۱۳ | ۱-۵ انواع دیگر ریتیم در علم بدیع         |
| ۱۳ | ۱-۵-۱ ریتیم تکراری (یکنواخت)             |
| ۱۷ | ۱-۵-۲ ریتیم متناوب                       |
| ۱۸ | ۱-۵-۳ ریتیم تکاملی (تصاعدی)              |
| ۱۸ | ۱-۵-۴ ریتیم موجی                         |
| ۲۰ | فصل دوم: مواد و ابزار دیگر پژوهش         |
| ۲۱ | ۲-۱ عروض چیست؟                           |
| ۲۲ | ۲-۲ وزن                                  |
| ۲۴ | ۲-۳ تقسیم بندی ارکان مشهور               |
| ۲۴ | ۲-۳-۱ فهرست بحرهای مثقف الارکان          |
| ۲۶ | ۲-۳-۲ فهرست بحرهای مختلف الارکان         |
| ۲۸ | ۲-۴ ارکان مشهور                          |
| ۳۰ | ۲-۵ اختیارات شاعری                       |

|    |                                       |
|----|---------------------------------------|
| ۳۱ | ۲-۵-۱ قاعده ی اضافه                   |
| ۳۱ | ۲-۵-۲ قاعده ی حذف                     |
| ۳۲ | ۲-۵-۳ قاعده ی تبدیل                   |
| ۳۲ | ۲-۵-۴ قاعده ی قلب                     |
| ۳۳ | ۲-۶ ذوب‌حرفین                         |
| ۳۳ | ۲-۷ سخته ی عروضی                      |
| ۳۴ | ۲-۸ ضرورات                            |
| ۳۵ | ۲-۹ هماهنگی وزن و محتوا               |
| ۳۷ | ۲-۱۰ اوزان و مفاهیم                   |
| ۳۷ | ۲-۱۰-۱ اوزان نرم و سنگین              |
| ۳۸ | ۲-۱۰-۲ اوزان ضربی و تند               |
| ۳۸ | ۲-۱۰-۳ اوزان دلنشین و آرام            |
| ۴۰ | فصل سوم: تجزیه و تحلیل مطالب          |
| ۴۱ | ۳-۱ ریتم در موسیقی                    |
| ۴۴ | ۳-۲ عوامل اصلی موسیقی                 |
| ۴۵ | ۳-۳ شعرو موسیقی                       |
| ۴۷ | ۳-۴ ریتم در نقاشی                     |
| ۴۷ | ۳-۵ نقطه                              |
| ۴۹ | ۳-۶ خط                                |
| ۵۱ | ۳-۷ سطح                               |
| ۵۳ | ۳-۸ حجم                               |
| ۵۵ | ۳-۹ شکل                               |
| ۵۷ | ۳-۱۰ رنگ                              |
| ۶۱ | ۳-۱۱ پرسپکتیو (ژرفانمایی) Perspective |
| ۶۳ | ۳-۱۲ سایه روشن                        |
| ۶۴ | ۳-۱۳ بافت                             |
| ۶۸ | ۳-۱۴ نور                              |
| ۶۹ | ۳-۱۵ حرکت                             |
| ۷۳ | ۳-۱۶ افضا                             |

## چکیده:

در عالم هنر، ریتم بهترین وسیله برای دریافت مفاهیم یک اثر است و بزرگ ترین امتیاز آن این است که ابزار نقد یک اثر هنری از آن به دست می آید. در ادبیات فارسی، ریتم در آرایه های ادبی و صنایع بدیعی و وزن عروضی، کاربرد چشم گیری دارد و در نقاشی، از تکرار عناصر هنری، به وجود می آید. عمده ترین معانی ریتم عبارتند از: وزن، آهنگ، حرکت متناوب در فاصله های منظم و تکرار منظم انواع ریتم عبارتند از: «ریتم تکراری، متناوب، تصاعدی و موجی.» (آقاخان و منتظری رودبارکی، ۱۳۸۶، صفحات ۱۹۶-۲۰۰)

ریتم تکراری در بدیع، شامل ترصیع، موازنه، مقابله، انواع تکرار، ازدواج، صدامعنایی و تنسيق الصفات و در عروض در بحر متفق الارکان دیده می شود. ریتم متناوب نیز، در بدیع، شامل رقطا و خفیا و در عروض شامل بحر متناوب الارکان است. بیشتر اشعار حافظ در بحوری چون بحر رمل در ۱۷۷ غزل، بحر مجتث در ۱۲۳ غزل، بحر مضارع در ۹۳ غزل و بحر هزج در ۷۷ غزل، سروده شده است. غیر از این مطالب موسیقی چهارگانه ی بروجی، درونی، معنوی و کناری نیز در اشعار و غزلیات حافظ با هنر ترکیب کلام و معنا جلوه ای خاص به غزل فارسی ارائه نموده است. او نقاشی است که در اشعار خود هم ریتم ظاهری و هم باطنی را به نوعی در قالب کلام به تصویر کشیده است. به عنوان مثال می توان به بیتی در این مورد اشاره نمود که:

«مرا در منزل جانان، چه امن عیش چون هردم  
چرخ فریاد می دارد، که بر بندید محمل ها.»  
که در بحر هزج با وزن (مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن) سروده شده و دارای ریتم تکراری است. (حافظ، ۱۳۷۹، ص ۲)

در مورد ریتم کاری آن چنان که باید و شاید در دیوان حافظ صورت نگرفته است و کتاب حاضر نیز با هدف آشنایی با ریتم در اشعار حافظ و ارتباط آن با هنر نقاشی تدوین و تألیف یافته است. امید که پژوهشگران و دانشجویان رشته ی زبان و ادبیات فارسی و نیز هنر های تجسمی و ادب دوستان و هنروران دیگر از این کار بهره بگیرند.

کلمات کلیدی: اشعار حافظ، ریتم، موسیقی، نقاشی، وزن عروضی.